

Na prepihu časa in vremena

Med Colom in Hrušico

Besedilo: Matija Turk

Iz Ljubljane nas avtocesta v eni uri pripelje v Vipavsko dolino. Če želimo ob poti videti kaj zanimivega, bomo raje izbrali cesto, ki vodi iz Kalca čez Hrušico, Podkraj in Col v Ajdovščino. Ko se vijugasta cesta nad Podkrajem prebije iz objema gozdov, uzremo široko Vipavsko dolino, ki se pri Gorici izteče v prostrano italijansko ravan.

V Podkraju, kjer se cesta prevesi na primorsko stran, na stičišču mediteranske in celinske klime, smo priča zanimivim kontrastom. Ko se v trdi zimi vzpenjamo iz Kalca, imamo občutek, da je cel svet pogreznjen v meglo. Potem pa nas kar naenkrat pozdravi sonce in zasneženi gozdovi se umaknejo kopnim, lesketajočim se travnatim pobočjem. Iz Podkraja se cesta spusti proti Colu, kjer se pisana gruča hiš

stiska okoli cerkve in nastavlja soncu. Zdi se, da je tu še pozimi pomlad. Vse dokler ne pritisne burja, ki v vrtincih snežnih kristalov še tako sončen dan spremeni v ledeni pekel.

Na območju med Colom, Hrušico in Črnim vrhom se stikajo gorske planote Trnovskega gozda, Hrušice in Nanosa. Z bukovimi in smrekovimi gozdovi poraščen kraški svet prepredajo številni kopasti vrhovi in vrtače. Stoletja

izkoriščanja gozdov so za seboj pustila mrežo gozdnih cest in poti. Prva cesta, ki je vodila čez to težko prehodno območje Dinaridov, pa je bila zgrajena iz povsem drugih razlogov.

Kraji na prepihu časa

Konec prvega stoletja pred našim štetjem se je rimski imperij vse bolj širil na vzhod. Kjer ni šlo zlepa, je vojska med staroselce z ognjem in mečem širila rimski način življenja. Za zagotavljanje varnosti so bile ključnega pomena ceste, po katerih so legije lahko v najkrajšem možnem času dosegle krizna žarišča. Tako je rimska vojska pod cesarjem Avgustom, okoli

Zadlog s Špičastega vrha. V verigi zasneženih gora izstopa Storžič. Foto: Matija Turk

leta 10, zgradila cesto iz Akvileje/Ogleja v Emono/Ljubljano prav čez Hrušico. Že v železni dobi je potekala tovarna pot skozi Vipavsko dolino in Razdrto proti Ljubljanski kotlini. Nova rimska cesta čez Hrušico pa je pot iz Ogleja v Ljubljano skrajšala vsaj za en dan. Cesta čez *Alpes Iuliae*¹ je bila velik tehnični podvig in manifestacija moči rimske države na današnjem slovenskem ozemlju. Konec tretjega stoletja so ob cesti zgradili zapore in utrdbe, saj je Vipavska dolina predstavljala prava vrata v Italijo, obljubljeno deželo barbarov.

Zgodovina se rada ponavlja in leta 1922 je v Italiji prišel na oblast človek, ki se je imel za naslednika rimskih cesarjev. Fašistični diktator se je kljub svoji moči bal sosedov in ob severnih mejah svojega imperija gradil utrdbe. Vallo Alpino/Alpski zid ni nikoli upravičil svoje vloge, bil je le odraz paranoje Benita Mussolinija. Podoben, a veliko manj ambiciozen obrambni sistem, znan kot Rupnikova linija, je nastal tudi na jugoslovanski strani rapalske meje.²

V skladu z rimskim rekom *Si vis pacem para bellum*³ je Mussolini pohitel in prvi napadel Jugoslavijo. Ko se podamo po gozdovih in travnikih okoli Podkrajja in Hrušice, naletimo na velike betonske bunkerje. Od daleč

Cerkvica Sv. Duha nad Podkrajem
Foto: Matija Turk

so videti kot ogromne skale. Nekatere manjše bunkerje so tvorile litoželezne kupole, postavljene na betonske

Ad Pirum in Clastra Alpium Iuliarum

Na Hrušici, kjer je rimska cesta Akvileja–Emona dosegla najvišjo točko, je stala rimska poštna postaja Ad Pirum/Pri Hruški. Konec 3. stoletja jo je nadomestila mogočna utrdba. V nemirnih časih pozne antike, ko so imperij izčrpavale državljanske vojne in ogrožala ljudstva z vzhoda in s severa, je bila utrdba na Hrušici ena pomembnejših obrambnih točk v dolgem sistemu rimskih zapor, ki so potekale od Kvarnerskega zaliva do Ziljske doline. Zaporni sistem, imenovan Clastra Alpium Iuliarum/Zapora Julijskih Alp, je zapiral prehode iz provinc v samo srce imperija, Italijo. Prehod čez Hrušico v Vipavsko dolino je bil še posebej močno utrjen. Poleg obnovljenih zidov utrdbe na Hrušici si lahko nad Kalcami tik ob cesti na Lanišču ogledamo obnovljeni manjši rimski kastel. Zadnja in največja utrdba Kastrum je stala v Ajdovščini.

temelje. Ena izmed takih kupol še stoji na robu gozda pod Srednjo goro nad Podkrajem. Pod Hrušico je nedaleč od ceste ohranjena manjša kasarna. Na brezhirno pobeljeni steni v notranjosti razberemo napis: *Dei sacri confini guardia sicura*.⁴

Nevarnost pa ni vedno prihajala z vzhoda. Med Napoleonovimi vojnami je leta 1809 na Colu prišlo do manjšega spopada med Avstrijci in Francozi, ki so jo po bližnjici ubrali proti Ljubljani. Napredovanje Francozov proti Colu so ovirali domačini, ki so nanje s pobočij Kovka valili skale.

Za časa stare Avstro-Ogrske je bil Col obmejni kraj med deželo Kranjsko in Primorsko, kjer so pobirali cestnino

Col, nekdanji obmejni kraj med deželo Kranjsko in Primorsko. Levo od cerkve Javornik, desno Križna gora. Foto: Matija Turk

in carinili blago. Od tod tudi ime kraja, ki se je prvotno imenoval Podvelb. Danes je pomembno križišče cest,

kjer se cesta iz Ajdovščine razcepi v smeri proti Hrušici, Črnemu vrhu in Predmeji v Trnovskem gozdu.

Izleti za vse letne čase

Za vrhove, ki jih tokrat predstavljamo, bi lahko rekli, da so bolj lokalnega pomena. V glavnem jih obiskujejo domačini. Izjema je Javornik, 1240 m, ki je zaradi planinske kočice znan izletniški cilj. Nanj iz različnih smeri vodi več označenih poti, najdaljša pripelje iz Hotedrščice. Do kočice lahko pridemo celo z avtom in nam do vrha z razglednim stolpom ostane le še kratek sprehod. Po pobočjih Javornika je speljanih več gozdnih cest, ki so pozimi globoko zasnežene. Zimske čare gozdov sem odkril že davno. Kaj je lepšega kot do kolen v snegu ure

¹ Rimljani so Julijske Alpe/Alpes Iuliae imenovali tudi severozahodni del Dinarkega gorstva.

² Mejni prehod je bil na Kalcah, na začetku ceste proti Hrušici, kjer še stoji stari mejni kamen.

³ Če želiš mir, pripravljaj vojno.

⁴ Svetih mej trdna straža.

in ure s turnimi smučmi križariti po gozdovih? Hrib ima še eno dobro lastnost, pravzaprav bi morali reči slabo. To je urejeno smučišče pri Črnem vrhu. Tako sem se že večkrat odpravil s turnimi smučmi od spodnjega dela smučišča po zasneženih cestah. Pohajkovanje sem zvečer zaključil pod vrhom Javornika. Spust po strmi in razriti progi v soju zvezd pa ni nikoli nudil kakšnega posebnega užitka. Bolj prvinke, a kratke turnosmučarske radosti nam nudijo odprta, južna pobočja nad zaselkom Vodice.

Cesta s Črnega vrha proti Colu doseže najvišjo točko na prevalu Strmec, 863 m. Malo pod njim se

Rimski kastel na Lanišču ob cesti na Hrušico
Foto: Vladimir Habjan

sence primernejši vzpon po označeni poti iz Zadloga, pozimi, spomladi in jeseni pa je lepši vzpon od Cenca. Čeprav gre bolj za hojo po kolovozih, ni vzpon niti za trenutek dolgočasen. Pot nas vodi čez gozdove in travnike, mimo starih samotnih hiš, danes spremenjenih v vikende, do razglednega stolpa na poraščenem vrhu. Z njega

je ob lepi vidljivosti izreden razgled na vse strani. Pozimi na Špičastem vrhu pogosto doživimo pravo zimsko pravljico, ko se po sneženju in vetru veje dreves odenejo v beli pajčolan. Kot pravo nasprotje zimski pokrajini, ki jo občudujemo s stolpa, nas na zahodu pozdravlja srebrni trak Jadranskega morja.

Špiček, 1008 m, je za prebivalce Cola hišna gora. Označeni pristop nanj prav tako vodi od Cenca. Na koncu razglednega kolovoza, ki se vzpenja nad Malim Poljem, pridemo do gozdnega cestu. Ob lagodni hoji kmalu dosežemo sončna, proti jugu obrnjena

Križ na vrhu Špička Foto: Matija Turk

Spomenik ruskim vojnim ujetnikom

Med prvo svetovno vojno so ruski vojni ujetniki na Hrušici in v Trnovskem gozdu vzdrževali ter gradili ceste, pomembne za oskrbovanje bojišča na Soči. Zaradi slabih razmer jih je veliko umrlo. Na Vodica nad Kalcami stoji na robu travnika majhna kamnita piramida, spomenik ruskim vojnim ujetnikom, ki so gradili nov, za vojaške transporte lažji odsek ceste od Kalc do rimskega kastela na Lanišču. Ta odsek, imenovan "ruska rajda", je v uporabi še danes. Na spomenik nas opozarja tabla ob cesti.

pri Cencu levo odcepi cesta proti Javorniku. Prav tu je tudi izhodišče za izlet na Špiček/Špečk in Špičasti vrh. Špičasti vrh, 1128 m, sem odkril pred več kot desetletjem. Bilo je pred božičem in spomin na kristalno čist zimski dan je še vedno živ. Od takrat ga obiščem vsako leto. Poleti je zaradi

pobočja vrha. Na vrhu stoji umetelno izdelan križ, pod njim pa je posejana vrsta lesenih klopc. Simpatični Špiček ni velik cilj, čeprav bomo ob pogledu na oddaljena polja in vinograde Vipavske doline imeli občutek, da smo se povzpeli visoko.

Nad Podkrajem

Pokrajina pri Podkraju ima svoj čar. Neštetokrat sem se že vozil po "stari rimski cesti" proti Vipavski dolini in občudoval travnata pobočja in vrhove desno nad vasjo. Bil je predzadnji dan v letu in kolone vozil so drle v največji ljubljanski nakupovalni center, medtem ko sem se sam, kako čudno, prebijal ven iz te norišnice. Kot sem pričakoval, se je megla nad Hrušico razkadila in pozdravilo me je sončno nebo. Z eno napako, pihala je namreč močna burja. Vseeno sem se iz Podkraja odpravil za smerokazom proti Sv. Duhu in Križni gori.

Iznenada je za menoj pritekla bela psička in me spremljala celotno pot. Travnata pobočja so bila kopna, višje v

gozdu pa je bilo vse več snega. Uživala je na snegu in v vetru ter razigrana tekala naprej in nazaj. Ko sva se od cerkvice sv. Duha vrnila do razcepa, jo je kar sama od sebe ubrala še proti Križni gori in se vsakih nekaj metrov ustavila, da se je prepričala, če ji sledim. Ko sem se vrnil do avtomobila, me je zapustila in se pridružila gospe, ki je s palicami v rokah zagrizla v strmino. Povedala mi je, da ta psička čaka na pohodnike in jih potem spremlja do Sv. Duha ali Križne gore. Kasneje sem jo iz avtomobila še nekajkrat videl, kako jo je s svojim košatim repom mahala po cesti. Ravno zaradi tega njenega početja sem zadnjič povprašal domačina, s katerim sem se zapletel v pogovor, o tej psički. Temna slutnja se je uresničila, psičke ni več.

Iz Podkraja, z istega izhodišča, od koder gre pot k Sv. Duhu in Križni gori, vodi proti vzhodu označena pot na Javornik. Ob poti so zlasti pozimi, ko ni gostega zelenja, dobro vidni italijanski bunkerji. Ko pridemo v široko travnato dolino, se nam na jug odpre pogled na Postojnsko kotlino. Nad zatrepom travnate planjave se na levi dviguje Srednja gora, 1275 m, in na desni Streliški vrh,

INFORMACIJE

Dostop: Z gorenjske smeri se pripeljemo po cesti Logatec–Kalce–Hrušica–Podkraj (za Križno goro, Sv. Duh, Streliški vrh in Javornik) ali po cesti Logatec–Godovič–Črni vrh–Col (za Špiček in Špičasti vrh). S primorske strani se pripeljemo po cesti Ajdovščina–Col in dalje proti Črnemu vrhu oz. Podkraju.

Planinska koča: Pirnatova koča na Javorniku, 1156 m, telefon 041 403 224, odprta ob koncih tedna in praznikih.

Zemljevid: Nanos, Trnovski gozd, Idrijsko in Cerkljansko hribovje, PZS, 1 : 50.000.

1265 m. Vzpon na Streliški vrh je zlasti primeren spomladi, ko je travnata dolina pokrita s cvetjem, hojo v breg pa nam lajša prijetna senca. Pozimi pa ima tu zima mlade in v začetku pogosto kopen in lagoden vzpon se v gozdu lahko kaj hitro sprevrže v gaženje do kolen in še čez.

Opisali smo le peščico vrhov. Poti in cest je tu še veliko. Njih dobra stran je, da nas vedno nekam pripeljejo, pa čeprav morda ne vedno na zeleni cilj. Najlepše stvari pa navadno odkrijemo po naključju. 📍

Javornik s Streliškega vrha Foto: Matija Turk

